Adliye Gözlemleri

İstanbul Mahkemeleri: Fiziksel Koşullar, Duruşmalar ve Gecikmeler

adalet gözet

Adalet Gözet İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi Projesidir. www.adaletgozet.org

Teşekkür

Bu sayfada sadece üç isim yazılı olmasına rağmen, bu araştırmanın çok büyük bir takım çabasının sonucu olduğu son derece açıktır. Biz burada bu sürece katılan, çok değerli fikirlerini esirgemeyen ve bu projenin gerçekleşmesini sağlayan tüm kurum ve kişilere teşekkür etmek istiyoruz.

Kurumsal destekçilerimiz:

İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Açık Toplum Enstitüsü Türkiye Temsilciliği'ne (OSIAF) bu projeye sağladıkları cömert mali destek için teşekkür ederiz.

İstanbul Bilgi Üniversitesi'ne ayrıca proje boyunca verdikleri teknik ve idari destekten dolayı teşekkür ederiz.

İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Dr. Turgut Tarhanlı'ya çabalarımıza verdiği güçlü destek ve projenin her aşamasındaki kişisel katılımı için özel olarak teşekkür borçluyuz.

Açık Toplum Enstitüsü Türkiye Temsilciliği Direktörü Hakan Altınay ve Program Sorumlusu Nafiz Güder proje boyunca fikirlerini bizlerle paylaşmış ve tavsiyelerde bulunmuşlardır. Projenin gelişmesindeki katkılarından dolayı kendilerine teşekkür ederiz.

Yazarlar Hakkında

Seda Kalem

Seda Kalem 2000 yılında Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji bölümünden mezun oldu. 2001 yılında New School Üniversitesi, New York'ta başladığı Sosyoloji yüksek lisans programını 2003 yılında tamamladı. Aynı yıl başladığı doktora çalışmalarında halen tez aşamasındadır. 2004 yılından itibaren Uzman Araştırmacı olarak çalışmakta olduğu İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde adalete erişim üzerine çeşitli projelerde proje yürütücülüğü ve araştırmacı olarak görev almaktadır. Kalem özellikle hukuk ve toplum çalışmaları ve hukuk sosyolojisi alanları üzerine çalışmakta, bu alanların içerisinde mahkemeler ve adalet tanımı konularıyla ilgilenmektedir. Kalem aynı zamanda İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğretim görevlisidir.

Galma Jahic

Galma Jahic Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji bölümünden 1997 yılında mezun oldu. Psikoloji yüksek lisansını aynı üniversiteden 1999'da elde etti. Newark, New Jersey Rutgers Üniversitesi'nden Ceza Adaleti konusunda bir başka yüksek lisans derecesi almış olan Jahic, halen aynı üniversitede doktora öğrencisidir. Jahic 2004 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde çalışmaya başladı ve mahkemeler, ceza adaleti ve bunlara yönelik kamuoyu güvenine ilişkin birçok araştırmada yer aldı ve 2005 Uluslararası Suç Mağdurları Araştırması'nın Türkiye ayağını yürütenlerden birisi oldu. Jahic ayrıca geçmiş dönemlerde Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı – Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi ve Uluslararası Göç Örgütü ile de çalıştı.

İdil Elveriş

İdil Elveriş 1996 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Hukuk yüksek lisans derecesini 1998 yılında New Orleans'ta bulunan Tulane Üniversitesi'nden alarak, avukat ve hukuk danışmanı olarak New York, Kosova, Britanya ve İstanbul'da çalıştı. 2003 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi'ne katılarak, Türkiye'de hukuk kliniklerinin öncülüğünü yaptı. İlgi alanları arasında adalete erişim, fakirlik ve hukuk, yargı, adalet sistemi ve mahkemeler yer almaktadır. Elveriş halen İstanbul Bilgi Üniversitesi Siyaset Bilimi doktora programı öğrencisidir.

İçindekiler

Geri Plan: Hukuk ve Toplum Araştırmaları 2
Adalet Gözet Projesi....3
Adliye Gözlemleri: Tanımı ve Amacı....4
Adliye Gözlemleri: Yöntem 5
Adliye ve Mahkeme Seçimi 5
Gözlemler....6
Sonuçların Özeti....7
Adliyelerin Fiziksel Koşulları 8
Mekân....8
Yerleşim ve Duruşma Salonları 9
Güvenlik 10
Erişilebilirlik....11
Davalar ve Gecikmeler 13
Günlük Duruşma Sayıları....13
Duruşma Aralıkları 14
Gecikmeler....15
Duruşma Saatlerindeki Sarkmalar 16
Değerlendirme....18

Geri Plan: Hukuk ve Toplum Araştırmaları

Özellikle son otuz yılda ivme kazanan hukuk ve toplum çalışmalarının gösterdiği üzere, vatandaş ile hukuk arasındaki ilişkinin ortaya konulması birçok yönden önemlidir. Bu durum öncelikli olarak günümüz toplumlarında hukukun gitgide artan öneminden kaynaklanmaktadır. Son yirmi yılda yaşanan siyasi, ekonomik, teknolojik ve toplumsal dönüşümler, hukukun toplum içerisindeki rolünün yeniden tanımlanmasını gerektirmiştir. Bu değişimler çerçevesinde, hukuk çok daha fazla alanı kontrol etmeye başlamıştır. Ayrıca hukukun, var olan düzenin eleştirilmesinde ve değiştirilmeye çalışılmasında en önemli araçlardan biri olma rolü perçinlenmiştir. Aynı zamanda, komünist rejimlerin dağılması ve bu çerçevede yeni hukuki rejimlerin kurulması ile birlikte, hukukun hızlı toplumsal dönüşümler geçiren toplumlardaki yeri üzerine düşünülmeye başlanmıştır.[1] Bu doğrultuda, günümüz toplumlarında hukukun toplumsal, ekonomik, siyasi ve hatta kültürel hayatı yönlendirmesi yönündeki taleplerin de gitgide artmakta olduğu görülmektedir. Artan beklentiler beraberinde, halkın hukuk sistemi hakkındaki düşüncelerinin öneminin anlaşılmasını da getirmiştir. Hukukun toplumsal hayattaki yansımalarının ve kişiler tarafından algılanma biçimlerinin, hukuk kurallarının hazırlanmasında, değiştirilmesinde ve uygulanmasında dikkate alınması, demokratik toplumlarda halkın karar verme süreçlerine katılımının artmasıyla doğrudan ilişkili olarak görülmektedir. Halkın görüşleri ve deneyimleri, hukukun ve hukuk kurumlarının "gerçek" sonuçları olarak algılanmaktadır.

Öte yandan, hukukun vatandaşın hayatındaki yeri ve algılanışı konusu Türkiye'de üzerinde durulan bir konu olmaktan çok uzaktadır. Bunun en bariz göstergesi olarak resmi makamlar tarafından vatandaşın hukuk sistemine ilişkin görüşleri, sistem ile ilgili deneyimleri üzerine ve/veya bu görüşleri olumlu yönde değiştirmek adına yürütülen çalışmaların azlığı veya bu konularla ilgilenmek üzere kurulmuş olan komisyonların, çalışma gruplarının eksikliği gösterilebilir. Kamu otoritelerinin konuya olan mesafelerinin yanı sıra, araştırmacıların da bu konuda yaptıkları çalışmalar sınırlıdır. Bu durumda, Türkiye'de hukuk ile vatandaşın arasındaki ilişkinin belirleyici faktörlerini ortaya koymak ve bu faktörlerin bu ilişkiyi hangi yönde etkilediğini ortaya çıkarmak, bu boşluğu doldurmak adına da özel bir önem kazanmaktadır.

[1] Abel, Richard L., 1995, "What We Talk About When We Talk About Law", *The Law and Society Reader*, (ed.) Richard L. Abel, New York University Press.

Projenin Amacı

Adalet Gözet Projesi Türkiye'de vatandaşın gözünden hukukun nasıl göründüğünü anlamak için gerçekleştirilmiştir. Buradaki temel düşünce, vatandaşın hukuk sistemi içerisinde önemli bir rol oynadığı ve de "adaletin dağıtıcısı" olarak düşünülen mahkemelerin işinin devamının, kısmen de olsa, vatandaşın bu sistem içerisindeki rolünü oynamak için istekli olmasına bağlı olduğudur. Aynı zamanda, mahkemelerin toplumsal hayata dâhil olması, farklı aktörler arasındaki ilişkileri düzenlemesi, doğrudan vatandaşların talebi üzerinden de şekillenmektedir. Bu durumda, hukuk sistemine güvenen, sorunlarını hukuk yoluyla hızlı, adil ve etkili bir biçimde çözebileceğine inanan, mahkemelerin verdiği kararların uygulanabilirliğinden kuşku duymayan, mahkemeler ile olan ilişkisinde kendisine önem verildiğini, herkese eşit davranıldığını düşünen vatandaşların hukuka başvurmak konusundaki çekincelerinin azalacağı da beklenebilir.

Bu çerçevede proje, çalışma alanını mahkemeler olarak belirlemiştir. Bu seçimin başlıca sebebi demokrasinin egemen olduğu toplumlarda hukukun üstünlüğünün vazgeçilmez olduğuna dair inanıştır. Bu inanış dâhilinde hukukun sunduğu resmi çözüm mekanizmalarının modern toplumlar için ayrıcalıklı bir yeri olduğu düşüncesi yer almaktadır. Şu halde, vatandaşın mahkemelerden beklentilerini, mahkemeler ile ilgili deneyimlerini, bu deneyimlerin vatandaşın mahkemelere duyduğu güveni nasıl etkilediğini anlamak vatandaşın gözünden hukuku anlamak ve değerlendirmek açısından büyük önem teşkil etmektedir.

Çalışma alanını bu şekilde tanımlamış olan Adalet Gözet projesi, kısa vadede vatandaş ile hukuk arasında var olan ilişkiyi göz önüne sermeyi hedeflemektedir. Uzun vadede ise proje elde ettiği veriler ışığında bu ilişkideki sorunları ortaya çıkararak vatandaş ile hukuk arasındaki mesafenin giderilmesinde aracı olmayı kendine amaç edinmiştir. Bu amaç, hukukun üstünlüğünün kağıt üzerinde değil vatandaşın birebir hayatında kabul gördüğü ölçüde gerçekleşebileceği inanışı üzerine şekillenmektedir.

Araştırmanın bütününde Türkiye'de vatandaşın gözünden hukuku anlamak adına tamamlayıcı veri kaynakları kullanılmıştır. Bu nedenle, Adliye Gözlemleri çalışması yanında, Medya Arşivi oluşturulmuş ve aynı zamanda Adalet Barometresi adında bir de anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

- ***Adliye Gözlemleri***

  Vatandaş mahkemelere başvurduğu zaman nelerle karşılaşır, mahkeme deneyimi nasıl bir ortamda yaşanır?

  Bu sorunun cevaplanabilmesi için İstanbul'da seçilen on adliyeye sistemli olarak gerçekleştirilen ziyaretler çerçevesinde bu adliyelerin fiziksel durumu, erişilebilirlikleri, adliyelerde alınan güvenlik önlemleri, rastsal olarak seçilen mahkemelerde görülen davaların gecikme oranları gibi konularda toplanan bilgiler derlenip analiz edilmiştir. Bu el kitabı, Adliye Gözlemleri sonucu elde edilen bulguları sunmaktadır.

- ***Medya Arşivi***

  Vatandaşın en önemli bilgilenme kaynağı olan medyada, yargıya ilişkin ne tür bilgiler ve haberler yer almaktadır? Vatandaşın mahkemeler konusundaki bilgisi nasıl şekillenmektedir?

  Bu sorunun cevaplanabilmesi amacıyla önce bu konularla ilgili güncel bir veri tabanı oluşturmak için 2005 yılından beri ülke gündemini meşgul eden davalar ile ilgili haberlerin kronolojik derlemesinin yapıldığı bir medya arşivi oluşturulmuştur. Böyle bir arşiv belli başlı basın yayın organlarının yargıya ilişkin haberleri ne derinlikte takip ettiği, ne şekilde haber yaptığı ve bu haberleri okuyucuya nasıl yansıttığı gibi konularda da aydınlatıcı olacaktır. Vatandaş ve hukuk arasındaki ilişki bağlamında medyaya verilen önem, medyanın vatandaşın sistem ile ilgili bilgileri edindiği en önemli bilgi kaynaklarından birisi olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

- ***Adalet Barometresi Anketi***

  Mahkemeler ile olan deneyimi ve medyadan edindiği bilgiler ışığında, vatandaş hukuk sistemi hakkında, yargılama süreci hakkında, mahkemelerin işleyişi hakkında neler düşünmektedir?

  Vatandaşın adliyeye gittiği zaman karşılaşması olası durumların değerlendirilmesi ve de medyada yargıya ilişkin haberlerin derlenmesi sonucunda vatandaşın bu konulardaki düşüncelerinin hangi kaynaklardan beslenmiş olabileceğine dair bir resim çizmek mümkün hale gelmiştir. Adalet Gözet projesi bu düşüncelerin ne olduğunu anlamanın ayrıca gerekli olduğuna inanarak Adalet Barometresi adında bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Bu anket sayesinde, vatandaşın mahkemeler önündeki deneyimleri, mahkemelere olan güveni, mahkemelere başvurma oranları ve başvurmama nedenleri gibi konularda Türkiye'deki genel durum ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tanımı ve Amacı

Adliye gözlemleri en basit tanımıyla, vatandaşların adliyeye giderek oradaki işleyişe ve mahkemelere ilişkin gözlemlerde bulunması ve bunları yazılı olarak not etmesidir. Adliye gözlemlerinde nihai amaç, hizmetin alıcısı olan vatandaşı aldığı hizmeti değerlendirmede aktif hale getirmek ve bu sayede de kişiler ile mahkemeler arasındaki uzaklığın giderilmesinde aracı olmaktır. Bir başka deyişle, adliye gözlemleri ile yargılamada herhangi bir hukuki, ekonomik veya benzer menfaati olmayan vatandaşların mahkemeleri izlemesi ve mahkemelerin nasıl işlediğine dair objektif değerlendirmelerde bulunması hedeflenmektedir. Burada vurgunun, izlediği duruşmalara ilişkin herhangi bir menfaati olmayan ve meslek icabı mahkemede bulunmayan (avukatlar gibi) vatandaşlar üzerinde olduğunu belirtmek gerekir; zira sonuçta mahkemeler tüm vatandaşlar için vardır. Diğer yandan, avukatlar ya da hukukçular için sıradan ve önemsiz görünen hukuki işlemler, vatandaşların hukuk sistemine ve adalete ilişkin algılarına etki edebilir.

Diğer taraftan, Adliye Gözlemleri sadece *belirli* davaların izlendiği ve böylece kamuoyunun o davalardan haberdar olmasını (dolayısıyla yargının da o davalara dair kamuoyunun beklentilerinden haberdar olmasını) amaçlayan dava gözlemlerinden farklı bir yöntemdir. Özellikle yurt dışında başvurulan bir yöntem olan dava izleme ("*trial monitoring*"), çeşitli insan hakları ihlalleri ile ilgili yargılamalara ilişkin önemli duruşmaların sivil toplum kuruluşları tarafından izlenmesini hedefler. Adliye Gözlemleri ise dava izlemenin aksine tek bir davaya odaklı değildir.

Adliye Gözlemleri vatandaşların mahkemelerde ve diğer kamu kurumlarında yaşadıklarına inandıkları bir takım haksızlık ve adaletsizlikleri değiştirmek için başvurdukları bir aktivizm yolu olarak da görülebilir. Burada örnek olarak 80'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nin Houston şehrinde kadınlara karşı ayrımcılıkla suçlanan aile mahkemesi hâkimlerine karşı kadın aktivistlerin başvurduğu Adliye Gözlemleri verilebilir. Proje sayesinde aktivistler aile mahkemesi hâkimlerini ve verdikleri kararları izlemiş, bu kararlarda hâkimlerin taraflı davrandıklarını ortaya koyabilmiş ve söz konusu hâkimlerin yeniden seçilmemesini sağlamada başarılı olmuşlardır.[2] Dolayısıyla, burada gözlemlerin daha çok konu temelli olduğu, hukuk ve hâkim pratiğine yönelmiş oldukları söylenebilir. Aynı zamanda, Adliye Gözlemleri üniversitelere ve araştırma birimlerine de kitaplardaki hukuk ile uygulamadaki hukuk arasındaki farka dikkat çekmek açısından sonsuz kaynak sunmaktadır.

Adliye Gözlemleri, adalete erişimin salt mahkeme ortamında yaşanan sıkıntılar üzerinden düşünülemeyeceğinin de bir göstergesidir. Adliyeye girdiği anda gerek fiziksel engeller sebebiyle gerekse zaman kullanımına ilişkin bir takım sıkıntılar ile karşılaşan vatandaşın kendisini yabancı hissetmesi, adliyeyi kendisine hizmet eden bir yer olarak görmemesi, bu anlamda da hukukun kendisi için var olduğundan şüphe etmesi beklenebilir. Aynı zamanda, Adliye Gözlemleri sayesinde çeşitli adliyelere giderek gözlem yapmak, adliyeler arasındaki farkları ortaya çıkarmak, böylece adliyelerde var olan iyi uygulamaları görmek ve bu uygulamalardan faydalanmak da mümkündür.

Uzun dönemde, Adliye Gözlemleri faaliyetinin amacı mahkemelerdeki uygulamaların şeffaflaşmasını sağlamak ve mahkemelerde iyi yönetişimi yerleştirmektir. Adliye Gözlemleri sayesinde vatandaşların mahkemelerin performansını değerlendiren kişiler olarak görülmeye başlanması da bu anlamda önemlidir. Zira tüm dünyada mahkemeler tarafından verilen hizmet değerlendirilirken vatandaşların mahkemeler hakkındaki görüşleri de performans ölçütleri arasında yer alır.

Bu el kitabında sonuçları açıklanan Adliye Gözlemlerinin temel amacı ise vatandaşın adliyeye gittiği zamanlarda nelerle karşılaşabileceğini ortaya sermektir. Bunun içindir ki, seçilen adliyelere gerçekleştirilen ziyaretler çerçevesinde bu adliyelerin fiziksel durumu, erişilebilirlikleri, güvenlik durumları, bu adliyelerde rastsal olarak seçilen mahkemelerde görülen duruşmalardaki gecikmeler gibi adliyeye giden her vatandaşı ilgilendiren konularda temel bilgiler toplanmıştır.

[2] Ford, Carole Bell, 2005, *The Women of Courtwatch: Reforming a Corrupt Family Court System*, University of Texas Press.

Adliyelere ve mahkemelere ilişkin toplanan bilgiler araştırma ekibi tarafından hazırlanan bir gözlem formunun doldurulması ile elde edilmiştir. Bu şekilde, gözlemlerin belirli bir formata oturtulmaları ve belirli soruların ışığında gerçekleştirilmeleri hedeflenmiş, bu anlamda da kişisel yorumlara mümkün olduğunca az pay bırakılmasına çalışılmıştır. Ancak hem mali hem de diğer sınırlar göz önünde bulundurularak, bu gözlemler sadece İstanbul'daki mahkemelerde yapılmıştır.

Adliye ve Mahkeme Seçimi

İlk olarak, proje ekibi tarafından daha önceden yürütülmüş başka bir araştırma nedeniyle elde edilmiş olan ceza ve hukuk mahkemelerindeki derdest dosya sayısı uyarınca, İstanbul'daki adliyeler iş yüküne göre az, orta ya da yoğun adliyeler olarak gruplandırılmıştır. Buna göre, az iş yükü olan adliyeler arasından Sultanbeyli ve Adalar, orta iş yükü olan adliyeler arasından Eyüp, Kadıköy, Gaziosmanpaşa, Küçükçekmece ve Üsküdar, yoğun iş yükü olan adliyeler arasından ise Bakırköy, Şişli ve Bağcılar adliyeleri örnekleme dâhil edilmiştir. İstanbul'da toplam yirmi dört yargı bölgesi olduğu göz önünde bulundurulursa, seçilen adliyelerin temsil kabiliyetinin yüksek olduğu söylenebilir. Büyükçekmece, Silivri, Çatalca ya da Şile gibi şehir merkezinden uzakta yer alan adliyeler örneklem dışında bırakılmıştır. Diğer adliyeler ise yine uzaklık ve iş yükü bakımından daha yakınlarda benzer adliyelerin bulunması gibi sebeplerle örnekleme katılmamıştır. Sonuç olarak, az iş yükü olan adliyelerde haftada en az bir hukuk bir ceza mahkemesine, orta iş yükü olan adliyelerde haftada en az iki hukuk iki ceza mahkemesine, yoğun iş yükü olanlarda ise haftada en az üç hukuk üç ceza mahkemesine gidilmesine karar verilmiştir. Toplamda 10 adliyede, 113 farklı mahkemeye gidilmiş, bu mahkemelerde toplam 135 adet gözlem yapılmıştır. Bu gözlemlerin 69 tanesi ceza, 66 tanesi ise hukuk mahkemelerinde gerçekleştirilmiştir. Her adliyede kaç ceza ya da kaç hukuk mahkemesi olduğu, o adliyede gözlem yapma kararı alındığında bilinmemekteydi. Bu nedenle, seçilen adliyelerde hangi sulh-asliye-ağır ceza veya sulh-asliye hukuk mahkemesine gidileceğinin belirlenmesi, öncelikle ilgili adliyede bulunduğu bilinen tüm mahkemelerin listesinin oluşturulmasını gerektirmiştir. Bunun için, proje ekibinin daha önceki araştırmaları çerçevesinde elde ettiği mahkeme listesi kullanılmıştır. Bu listedeki eksiklikler de mahkeme yazı işlerinden bilgi alınarak ve mahkemelerin duruşma günleri sorularak tamamlanmıştır.

Daha sonra adliyelere ilişkin toplam mahkeme tablosu oluşturulmuş ve zaman kullanımı incelenecek olan mahkemeler bu listeden tamamen rastsal olarak seçilmiştir. Bir adliye içerisinde hukuk ve ceza mahkemeleri mümkün olduğunca eşit dağıtılmaya çalışılmıştır. Ancak Adalar, Bağcılar, Sultanbeyli, Eyüp, Üsküdar, Küçükçekmece ve Gaziosmanpaşa adliyelerinde bazı zamanlarda aynı mahkemeye birden fazla kere gidildiği de olmuştur. Bu durum, bazı adliyelerde mahkeme sayısının sayıca yetersiz olmasından dolayı planlanan gözlem sayısının yapılabilmesi için aynı mahkemeye birden fazla gidilmesinden kaynaklanabilmiştir. Örneğin Adalar Adliyesinde sadece bir tane Asliye Hukuk mahkemesi bulunmasından dolayı gözlem sayısının tamamlanabilmesi için o mahkemeye 2 kere gidilmek zorunda kalınmıştır. Ya da Bağcılar Adliyesinde 3 hukuk mahkemesi ve 10 ceza mahkemesi olmasından dolayı gözlem sayısının tamamlanabilmesi için aynı hukuk mahkemelerine birden fazla kere gidilmek zorunda kalınmıştır. Bazen de gözlem yapılmak üzere adliyeye gidildiği zaman, izlenecek olan mahkemenin normalde duruşma günü olmasına rağmen o gün duruşma yapmadığının veya duruşmayı öğleden sonra yapacağının görülmüş olmasından dolayı bu adliyede yapılması gereken gözlem sayısının tamamlanması için daha önceden izlenmiş mahkemelere tekrar gidilmek zorunda kalınmıştır. Seçilen her adliye Temmuz 2006 ile Haziran 2007 döneminde üç hafta süreyle gözlemlenmiştir. Bu aralıkta sadece Ağustos 2006 ve Ocak 2007 aylarında gözlem yapılamamıştır; zira bu dönemler adli tatil ve dosya devri nedeniyle mahkemelerde duruşma yapılmayan dönemlerdir.

Adliye Gözlemleri: Yöntem

Tablo 1. Gözlem yapılan adliyeler ve mahkemeler

İnceleme tarihi	Adliye	İşyükü	Hukuk mahkemesinde yapılan gözlem sayısı	Ceza mahkemesinde yapılan gözlem sayısı	Yapılan toplam gözlem sayısı
Temmuz 2006	Gaziosmanpaşa	Orta	sulh hukuk: 4, asliye hukuk: 4 (8)	sulh ceza: 4, asliye ceza: 7 (11)	19
Eylül 2006	Şişli	Yoğun	sulh hukuk: 3, asliye hukuk: 4 (7)	sulh ceza: 2, asliye ceza: 6 (8)	15
Ekim 2006	Küçükçekmece	Orta	sulh hukuk: 2, asliye hukuk: 4 (6)	sulh ceza: 2, asliye ceza: 4 (6)	12
Kasım 2006	Üsküdar	Orta	sulh hukuk: 4, asliye hukuk: 5 (9)	sulh ceza: 1, asliye ceza: 5, ağır ceza: 3 (9)	18
Aralık 2006	Kadıköy	Orta	sulh hukuk: 2, asliye hukuk: 4 (6)	sulh ceza: 1, asliye ceza: 3, ağır ceza: 2 (6)	12
Şubat 2007	Eyüp	Orta	sulh hukuk: 3, asliye hukuk: 3 (6)	sulh ceza: 1, asliye ceza: 2, ağır ceza: 3 (6)	12
Mart 2007	Bakırköy	Yoğun	sulh hukuk: 2, asliye hukuk: 8 (10)	sulh ceza: 1, asliye ceza: 4, ağır ceza: 3 (8)	18
Nisan 2007	Sultanbeyli	Az	sulh hukuk: 1, asliye hukuk: 2 (3)	sulh ceza: 1, asliye ceza: 2 (3)	6
Mayıs 2007	Bağcılar	Yoğun	sulh hukuk: 3, asliye hukuk: 5 (8)	sulh ceza: 2, asliye ceza: 7 (9)	17
Haziran 2007	Adalar	Az	sulh hukuk: 1, asliye hukuk: 2 (3)	sulh ceza: 1, asliye ceza: 2 (3)	6
Toplam			sulh hukuk: 25, asliye hukuk: 41 (66)	sulh ceza: 16, asliye ceza: 42, ağır ceza: 11 (69)	135

Gözlemler

Gözlemler İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri ile stajyer avukatlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bilgi toplama, bu amaç için geliştirilmiş olan iki adet form aracılığıyla yapılmıştır. İlk formda, gözlemciler adliyelerin genel fiziksel koşullarına ilişkin veri toplamıştır. İkinci form ise mahkemelerde yaşanan gecikmeleri anlamak üzere, duruşma gününde izlenen her bir mahkeme için ayrı ayrı doldurulmuştur.

Gözlemcilere verilen eğitimlerde adliyelerde bulundukları süre içerisinde izlemeleri gereken hususlara bir vatandaş olarak dikkat etmelerinin önemi anlatılmıştır. Bu anlamda, gözlemcilere verilen eğitimlerde "hak" eksenli, hukukçu söylemlerinden kaçınılmasının önemi özellikle vurgulanmıştır. Zira daha önce de belirtildiği üzere, bu projenin temel amacı vatandaşın adliyeye gittiğinde ne yaşadığını ortaya koymaktır. Bu gözlemlerin adliyelere ilişkin öznel görüşler olarak değil, vatandaşların gözünden sistemin nasıl göründüğünün bir göstergesi olarak düşünülmesi gerekmektedir.

Adliye Gözlemlerinin inceleme başlıkları öncelikle adliye binasının mekânına, kullanışlılığına ve erişilebilirliğine ilişkin olmuştur. Bu seçim elbette maksatlıdır zira daha önceki saha araştırmalarında, hukuka ve işleyişine nispeten yakın duran, bu konularda görece bilgi sahibi olan kişiler olarak proje ekibi dahi adliyelerde çeşitli sorunlarla karşılaşmış ve buradan yola çıkarak, adliyelerin fiziksel durumlarının başlı başına vatandaşın bu kuruma karşı belirli bir yabancılaşma hissi geliştirmesine neden olabileceğini düşünmüştür. Örneğin, adliye binasının fiziksel koşullarının adliyeye gelen vatandaşları doğrudan etkileyebileceği gözlenmiştir. Dolayısıyla adliyelerin temizliği, binaların bakımlılığı, kalabalığı, bekleme salonu olup olmadığı gibi görünüşte sıradan şeylerin "algılar" üzerinde oldukça etkili olabileceği sonucuna varılmıştır.

Bu deneyimlerden hareketle, önem verilen noktalardan biri de vatandaşın mahkemelerle ilgili bilgi alıp alamadığı, işlemler hakkında bilgi edinip edinemediği ve kendisine hizmet etmesi gereken sisteme ne derece erişebildiği olmuştur (adliyenin tuvaletini ya da asansörünü kullanabilmek dahi bu erişimi belirleyen unsurlar olarak değerlendirilmiştir). Diğer yandan, bu projeyi gerçekleştirirken, proje ekibinin dikkatini çeken bir başka husus da Türkiye'de son dönemlerde adliyelerde güvenlik olaylarının sıklıkla gündeme gelmesiydi. Bu nedenle, adliyelerde güvenlik tedbirlerinin olup olmadığı ve bu güvenlik tedbirlerinin ne derece uygulandığı üzerinden de inceleme yapılmasına karar verilmiştir. Son olarak, duruşmalar da yapılmaları için belirlenen saatler ve gerçekleştikleri saatler üzerinden incelenerek, mahkemelerde yaşanan günlük gecikmeler ortaya konulmuştur.

Fiziksel Koşullar

Mekân

- Gözlem yapılmış olan adliyelerin dış cepheleri temiz ve bakımlı değildir.
- Gözlem yapılmış olan adliye binaları amaca uygun tasarlanmış görünmediği gibi, adliyelerin iç mekânları da amaç dışı kullanılabilmektedir.
- Binaların içi de loş ve tozludur.

Yerleşim ve Duruşma Salonları

- Mahkemelerin beşte biri duruşmalarını mahkeme salonu dışında bir yerde yapmaktadır.
- Mahkemelerde tarafların hepsi –aralarında husumet bulunanlar dâhil- duruşma salonuna aynı kapıdan girmektedir.
- Adliyelerde vatandaşlar için bekleme salonu yoktur.

Güvenlik

- Adliye girişlerinde metal detektör bulunmakla beraber X ray güvenlik cihazı (çanta kontrol cihazı) genelde yoktur ya da kullanılmamaktadır.
- Üst araması bazen yapılmaktadır ancak sakıncalı bulunan eşyaların saklanacağı vestiyerler bulunmamaktadır.
- Vatandaşlar üst aramasına tabiyken bazı adliyelerde hâkim, savcı ve avukatlar aramadan muaf olabilmektedir.

Erişilebilirlik

- Hiçbir adliyede vatandaşın danışabileceği bir bilgi bankosu bulunmamaktadır.
- Adliyelerde asansör ya da tuvaletler her zaman vatandaşların kullanımına açık değildir.
- Adliyelerde ve mahkeme personelinde zaman zaman vatandaşa karşı tepeden bakan bir "eğitim-öğretim" tavrı gözlenmektedir. Bu tavır özellikle nelerin yapılması, nelerin yapılmaması veya hizmet almak için nelerin getirilmesi gerektiği gibi noktalara ilişkin olmaktadır.

Duruşmalar ve Gecikmeler

Günlük Duruşma Sayıları

- Gözlem yapılmış olan adliyelerdeki mahkemelerin günlük medyan duruşma sayısı 29'dur.
- En yüksek duruşma sayısı sulh hukuk mahkemelerindedir.
- En yüksek duruşma sayısı olan adliyeler (hukuk ve ceza mahkemeleri toplamında) ise Küçükçekmece, Kadıköy ve Gaziosmanpaşa adliyeleridir.

Duruşma Aralıkları

- Gözlem yapılmış olan adliyelerdeki mahkemelerin %43'ü, duruşmalarını beş ve daha az zaman dilimine adeta "yığmaktadır". (Örneğin, duruşmaların 5 zaman dilimine yayılarak sabah 09:30, 10:00, 10:30, 11:00 ve 11:30'a verilmesi, günlük dosya sayısının yüksek olmasından dolayı, aynı zaman dilimi içinde birden fazla duruşmanın görülmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla zaman diliminin çok olması, aynı saate verilen duruşma sayısının azalmasına, bu şekilde de vatandaşların duruşmaları için bekledikleri sürenin azalması anlamına gelmektedir).
- Gözlem yapılmış olan mahkemelerin %57' si ise duruşmaları altı ve daha fazla zaman dilimine koymaktadır.
- Dolayısıyla aynı saate birden çok duruşma verilmesi hem taraflar ve tanıklar hem de avukatlar için uzun bekleme süreleri anlamına gelmektedir.

Gecikmeler

- Duruşmaların %68'i zamanında başlamamaktadır.
- Saat 10:00 itibarıyla duruşmaların %66'sı geç yapılmaktadır. Bu gecikme, saat 11:00 itibarıyla %86'ya erişmektedir.
- Gecikmelerin süresi de medyan değer olarak 5 dakikadan 30 dakikaya kadar değişmektedir[3]. Bazen 2 saate yaklaşan gecikmeler dahi yaşanabilmektedir.

[3] Belli bir konuda en yüksekten en düşüğe kadar sıralama yapıldığında, ortadaki değer medyandır. Böylece, sıralanan değerlerin yarısı medyanın üzerinde, yarısı ise altında olur. Ortalama hesaplandığında, standart sapma ortalamanın yarısından fazla olduğunda, ortalama yerine medyan değerin kullanılması daha doğrudur.

Mekân

Adliyeler mekân olarak incelenirken, ilk olarak adliyenin sadece yargı hizmetine tahsis edilmiş müstakil bir bina mı yoksa birçok kamu hizmetinin bir arada görüldüğü bir bina mı olduğuna bakılmıştır. İncelenen on adliyenin çoğu müstakil bir binada faaliyet göstermektedir. Buna karşın, Gaziosmanpaşa ve Adalar adliyelerinin birçok devlet kurumunun bir arada olduğu binalarda hizmet verdikleri, Şişli adliyesinin bir binasının girişinde ise ticari dükkânlar olduğu gözlenmiştir.

Adliye binalarının çoğu hem dış hem de iç cephe açısından incelenmiş, temiz ve bakımlı bulunmamıştır. Örneğin dış cephelerin genelde bakımsız, kararmış ve boyasız olduğu görülmüştür. Diğer yandan dört ayrı binada faaliyet gösteren Kadıköy ve üç ayrı binada faaliyet gösteren Üsküdar adliyelerinin tüm binalarının temiz ve bakımlı olduğu da gözlenmiştir. Dolayısıyla, her bir adliyeye farklı kaynak ayrılıyor olması bu farka ilişkin bir açıklama olabileceği gibi, oldukça iyi durumda oldukları gözlemlenen bu adliyelerin bakımından ve temizliğinden sorumlu olan başsavcıların da bu görüntüde katkıları olduğu düşünülebilir. En bakımlı adliyelerin ise, belki de yeni oldukları için, Küçükçekmece ve Sultanbeyli adliyeleri olduğu görülmüştür.

Diğer yandan, adliyelerin iç mekânına ilişkin olarak ise camların birçok adliyede dışarının görülmesine izin vermeyecek derecede kirli olduğu gözlenmiştir. Genel bir çöp kutusu yokluğu birçok adliye için söz konusudur. “Sigara içilmez” yazılarına rağmen, yerlerde zaman zaman izmaritler görülmüştür. Diğer yandan, mekânlarda çöp görülmese de, özellikle pervazlara, yerlere ve etrafa toz hâkimdir. Adliye koridorlarının yer yer dar olduğu, buna rağmen koridorların kısmen ardiye amaçlı kullanıldığı (örneğin dosyalar, eski daktilolar, dosya dolapları ya da sıralar/banklar konularak) gözlenmiştir. Adliyeler arasından özel olarak göze çarpan örnekler vermek gerekirse, Eyüp adliyesinde yerdeki paspaslar tozlu ve eskiyken, Bakırköy Ceza adliyesi duvarlarında ayak izleri görülmüş, Gaziosmanpaşa’da koridorlardaki tahta bankların üzerinde boş çay bardakları hatta bahçedeki bir çöp kutusunun içinde çakı bile görülmüştür.

Gözlemler sırasında, Kadıköy ve Üsküdar adliyeleri yine iç mekânlarının temizliği ile öne çıkmıştır. Hatta Kadıköy adliyesinde çöp kutuları yerine geri dönüşüm kutuları görülmüş ancak amaçlarına uygun kullanılmadıkları da gözlenmiştir. Keza Küçükçekmece adliyesinde de çöp kutularının içinde poşetler olduğu görülmüştür. Vatandaşlar için ayrı bir bekleme odasına hiçbir adliyede rastlanmamış, ancak var olan bekleme koşulları açısından farklılıklar olabildiği gözlenmiştir. Örneğin, Şişli adliyesinde koridorlarda üstü kazılmış, şekiller çizilmiş banklar varken, Sultanbeyli adliyesinde ise deri kaplı rahat sandalyeler göze çarpmıştır.

Diğer taraftan adliyelerin hemen hepsinin floresan ışığıyla aydınlatıldığı, bazı lambaların ampulünün olmadığı ve adliyelere genel olarak karanlık-loş bir havanın hâkim olduğu görülmüştür. Burada karanlık olmayan, hatta sensorlu ışıklara sahip Sultanbeyli adliyesi yine farklılaşmaktadır.

Yerleşim ve Duruşma Salonları

Gözlem yapılan adliyelerin yerleşim ve duruşma salonları açısından incelenmesine ilişkin bulgular aşağıdaki gibidir:

- Mahkemelerin %76,3'ünün kendisine ait bir duruşma salonu vardır ve duruşmalar orada yapılmaktadır.
- Mahkemelerin %12,3'ünün duruşma salonu yoktur ve duruşmalar hâkim odasında yapılmaktadır.
- Mahkemelerin %5,3'ünün duruşma salonu yoktur ve duruşmalar başka mahkemenin duruşma salonunda yapılmaktadır.
- Mahkemelerin %6,1'inin duruşma salonu yoktur ve duruşmalar hâkim odası veya başka mahkemenin duruşma salonu olmayan başka bir yerinde (yazı işleri odası ve benzeri) yapılmaktadır.

Sonuç olarak gözlem yapılan mahkemelerin neredeyse beşte birinin duruşmalarını, duruşma salonu olarak tasarlanmamış bir yerde yaptığı sonucuna varılmıştır.

İncelenen mahkemelerin:

- %82,5'inde hâkim odası, yazı işleri ve duruşma salonunun birbirine yakın,
- %17,5'inde ise uzak olduğu tespit edilmiştir.

Bu durum, özellikle mahkemedeki işleyiş hakkında bilgi sahibi olmayan vatandaşlar için, duruşma salonu, hâkim odası ve yazı işleri arasındaki trafiği daha da korkutucu hale getirebilecek bir noktadır.

Aynı zamanda adliyelerin:

- %70'inde duruşma salonuna herkesin aynı kapıdan girdiği,
- %30'unda ise farklı girişlerin olduğu görülmüştür.

Ancak bu farklı girişler daha çok hâkimler için söz konusudur; aralarında tartışma çıkabilecek tanık, sanık ve mağdurlar ya da davalı ve davacılar için değildir. Diğer yandan, adliyelerin hiçbirinde bir bekleme salonu bulunmamaktadır. Bu da keza mahkemeye gelen taraflar için mahkeme kapısında bekleme ve karşı taraf ile aynı mekânda bulunma durumunu da beraberinde getirmektedir. Aşağıda da değinileceği üzere duruşmaların çoğunlukla zamanında başlamadığı göz önüne alınacak olursa, bekleme salonunun olmaması vatandaşların ayakta kalmasına da neden olmaktadır.

Diğer yandan, savcı ve hâkimlerin çalışma mekânlarının çoğunlukla ayrı olduğu da görülmüştür. Bu durum, Avrupa Komisyonu Ziyaret ve İstişare raporlarında sıkça dile getirilen ve adil yargılanma hakkı bakımından hâkim-savcı birlikteliğini azaltan iyi yönde bir gelişme olarak görülebilir. Ancak, savcıların odalarında zaman zaman hâkimlerinkinde bulunmayan özelliklerin bulunduğu da gözden kaçmamıştır. Örneğin, yerde kırmızı halı olması, aydınlatma bakımından bariz farklar, kapıların farklılığı ve çiçekler gibi. Savcılar ve hâkimlerin çalışma mekânlarındaki bu fark, savcıların hâkimlere oranla daha ayrıcalıklı bir durumda oldukları gibi bir görüntü yaratması açısından endişe vericidir.

Güvenlik

Adliyelerdeki güvenlik meselesi son yıllarda sık sık gündeme gelmiştir. Bu nedenle Adliye Gözlemlerine başlarken bu konunun özellikle incelenmesine karar verilmiştir. Tablo 2, adliyelerin güvenlik parametreleri olarak düşünülebilecek girişte detektör ya da X ray güvenlik cihazı bulunması, her vatandaşın kontrole tabi tutulması, üst ve çanta araması yapılması, sakıncalı bulunan eşyaların konulacağı bir vestiyerin bulunması ve arama için kadın memur bulunması gibi hususlarda yapılan incelemelerin sonuçlarını göstermektedir.

Bu sonuçlardan da anlaşılacağı gibi, incelenen birçok adliyenin girişinde metal detektör olduğu ama X ray cihazı olmadığı tespit edilmiştir. Diğer yandan, cihazdan geçince öten kişilerin üstlerinin ve çantalarının bazen arandığı bazense aranmadığı gözlenmiştir. Adliyelerin çoğunda sakıncalı bulunan eşyaların saklanacağı bir yer yoktur.

Diğer yandan, bazı adliyelerde herkes güvenlikten geçerken, hâkim ve savcıların geçmediği, bazı adliyelerde güvenlikten herkesin geçmediği, bazı adliyelerde ise detektörden bazen geçildiği, bir adliyede ise detektörün çalışmadığı gözlenmiştir.

Bu sonuçlar, adliyelerdeki güvenlik durumunun standart bir kurala bağlı olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla bazı adliyelerde alışveriş merkezlerinde bile rastlanandan daha kötü bir güvenlik sistemi olduğu gibi kabul edilemez bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Elbette güvenliği sadece adliyenin içine girerken ortaya çıkacak bir sonuç olarak ele almamak, içeride de tartışma ya da sıkıntı yaratacak bir duruma mahal vermeyecek tedbirleri almak gerekir. Bu, belki de çeşitli bekleme salonlarının bulunması ve aralarında tatsızlık yaşanabilecek kişilerin mümkün olduğunca ayrı tutulmasının sağlanması ile gerçekleştirilebilir.

Tablo 2. Adliyelerde güvenlik parametreleri ve sonuçları

Adliye	Detektör	Arama	X ray/öten eşyaların saklanacağı vestiyer	Kadın memur
Bağcılar	Var, herkes geçmiyor	Üst ve çanta araması bazen yapılıyor	Yok-yok.	Var
Bakırköy Hukuk	Var, herkes geçmiyor	Üst ve çanta araması yapılıyor	Yok-yok	Yok
Bakırköy Ceza	Var, herkes geçiyor	Üst ve çanta araması yapılıyor	Yok-yok	Yok
Eyüp	Var, herkes geçiyor	Üst ve çanta araması yapılıyor	Yok-yok	Var
Gaziosmanpaşa	Var, herkes geçiyor	Üstünkörü çanta araması yapılıyor. Üst araması yapılmıyor.	Yok-yok	Var.
Kadıköy Sulh Hukuk	Var, herkes geçiyor	Üst ve çanta araması yapılmıyor	X ray cihazı var ama kullanılmıyor. Vestiyer var.	Var.
Kadıköy Asliye Hukuk	Var	Üst ve çanta araması yapılmıyor	X ray cihazı var ama kullanılmıyor	Yok.
Kadıköy Ceza, A	Var, hâkim ve savcılar dışındakiler geçiyor	Üst ve çanta araması yapılıyor	X ray cihazı var ama kullanılmıyor. Bir dolap var ama bu amaçla mı kullanılıyor anlaşılmadı.	Var.
Kadıköy Ceza, B	Var, hâkim ve savcılar dışındakiler geçiyor	Üst ve çanta araması yapılıyor	X ray cihazı var ama kullanılmıyor. Bir dolap var ama bu amaçla mı kullanılıyor anlaşılmadı.	Var.
Küçükçekmece	Var, herkes geçiyor	Üst ve çanta araması yapılıyor	Yok. Ufak kilitli bir çekmece var.	Var.
Şişli	Var, bazen geçiliyor	Üst araması bazen yapılıyor	Yok.	Var ama her an yerinde değil.
Sultanbeyli	Var, herkes geçiyor	Öten kişilerin üst ve çanta araması yapılıyor	X ray cihazı kullanılmıyor. Vestiyer var.	Var
Üsküdar Sulh Hukuk	Var, herkes geçiyor	Üst ve çanta araması yapılmıyor	X ray cihazı kullanılmıyor. Vestiyer yok.	Yok
Üsküdar Asliye Hukuk	Var, herkes geçiyor	Üst ve çanta araması yapılmıyor	X ray cihazı kullanılmıyor. Vestiyer yok.	Var
Üsküdar Ceza	Var, herkes geçiyor	Üst ve çanta araması yapılıyor	X ray cihazı kullanılmıyor. Vestiyer var.	Var
Adalar	Var, çalışmıyor, bazen geçiliyor	Yok	Yok-Yok	Yok

Erişilebilirlik

Gözlem yapılan adliyelerin hiçbirinin girişinde veya başka bir yerinde bilgi bankosu olmadığı, bilgi sağlama/sunma işinin kapıdaki güvenlik memuru ya da polisler tarafından mecburen üstlenildiği gözlenmiştir. Bu araştırmanın tamamlanmasından sonra açılmış bulunan Bakırköy Adliyesi girişinde görev yapan polislerin masalarının başına ise "Burası danışma değildir. Lütfen soru sormayın" yazısı iliştirildiği görülmüştür. Dolayısıyla vatandaşa yönelik bilgi sunumuna ihtiyaç olduğu açıktır. Bu tarz hizmetleri de polisler değil, halkla ilişkiler gibi konularda eğitim almış kişilerin yürütmesinin gereği açıktır. Diğer taraftan, her ne kadar adliye duvarlarındaki levhalar ya da çeşitli yönlendirme işaretleri mahkemelerin yerlerini belirtmekteyse de (ve bunlar çoğunlukla doğruysa da), yönlendirmelerin vatandaşların sıkça işi olan bölümleri de-sabıka kaydı/adli sicil, fotokopi, posta pulu ve çay ocakları gibi-içermesi gerektiği anlaşılmıştır. Zira bu bilgilendirmenin daha çok, A4 kâğıtlara basılarak kapılara asılmış duyurularla yapıldığı görülmüştür. Oysa adliyelerde en sık kuyruk görülen yerler adli sicil/sabıka kaydı alınan gişeler, harç yatırılan vezne veya icra kalemi gibi yerlerdir.

Diğer yandan, yargı bürokrasinin vatandaşa bilgi verme konusunda isteksiz ve hatta duyarsız olduğuna ilişkin bazı göstergeler de vardır. Nitekim yukarıda örneklem seçimi bölümünde anlatıldığı üzere, duruşma günlerini öğrenmek için proje ekibinin de mahkemenin yazı işlerini araması gerekmiştir. Üniversite eğitimli ve konuyu bilen vatandaşlar olarak, proje ekibinin dahi bu denli basit ve kamuya açık bir bilgiyi telefonda almak konusunda zaman zaman zorlandığını belirtmek gerekir. Bu bağlamda, çoğu zaman söz konusu niteliklere sahip olmayan vatandaşlar açısından bunun anlamı açıktır. Adliyelere bizzat gidildiğinde de benzer durumlarla karşılaşılmıştır. Örneğin Kadıköy Ceza adliyesinde bazı kapılarda "burası danışma değildir" yazısına rastlanmıştır. Oysa sorulardan bıkkınlık yaşanması, bu soruları kesmeyi amaçlayarak değil, bunlara cevap verecek mekanizmalar kurulmasıyla karşılanması gereken bir durumdur. Kuyruklar konusunda ise başka devlet dairelerinde veya bankalarda rastlanan Q-matik tarzı düzenlemelere gidilmesine ihtiyaç bulunduğu düşünülebilir.

Diğer yandan, adliyelerin birçok yerinde vatandaşlara yönelik uyarı kâğıtları da asılıdır. Bu uyarılar yerlere tükürülmemesinden, çöp atılmamasına, cep telefonlarının kapatılmasına, gürültü yapılmamasına, kapının kapanmasına kadar değişmektedir. Dolayısıyla, adliyelerde vatandaşlara yönelik bir eğitim-öğretim fonksiyonunun bulunduğu söylenebilir.

Erişim bakımından sorunlu olduğu düşünülebilecek bir başka konu ise arzuhalcilerden alınan hizmettir. Özellikle hukuk mahkemelerinde yazılı yargılama usulü olması nedeniyle vatandaşların beyanlarını yazılı sunmaları gerekmektedir. Ceza yargılaması açısındansa aynı husus şikâyetçiler ve mağdurlar bakımından söz konusudur. Dolayısıyla bu yetiye sahip olmayan ve avukat tutma imkânı da olmayan vatandaş, arzuhalci adı verilen kişilere gidebilmektedir. Bu nedenle, araştırmada özellikle adliyelerin yakınında bulunan arzuhalcilere gidilerek dilekçe fiyatları öğrenilmiştir. Dilekçe yazan bu kişilerin, dilekçenin konusuna, uzunluğuna, mahkemenin türüne ve semte göre farklılık gösteren fiyatlara sahip oldukları görülmüştür.[4] Tablo 3 bu farklılıkları göstermektedir.

Tablo 3. Arzuhalci fiyatları

Adliye-Mahkeme	İşlem-Fiyat
Bakırköy Hukuk	Konusuna göre 10-20 YTL
Bakırköy Ceza	Boşanma dilekçeleri için 25 YTL
Eyüp	İçeriğine göre 5-30 YTL
Kadıköy Sulh Hukuk	Kira 20-25 YTL; Tapu 25-30 YTL; Boşanma 40-45 YTL
Kadıköy Asliye Hukuk	Kira, tapu ve boşanma için konudan ziyade detay ve kapsama göre 5-20 YTL
Kadıköy Ceza (A Blok) ve (B Blok)	Suç duyurusu yazmak için 15 YTL
Sultanbeyli	20 YTL
Üsküdar Sulh	Kira ve boşanma 5 YTL; Tapu 10 YTL
Üsküdar Asliye Hukuk	Kira, boşanma ve tapu: 10-15 YTL
Üsküdar Ceza	20 YTL

Diğer yandan adliyelerin engelli vatandaşlar bakımından erişilemez olduğu da gözlenmiştir. Zira on adliyenin hiçbirinde engelliler için alınmış özel önlemlere rastlanmamıştır.

[4] Bu tabloda sadece inceleme yapılan günlerde önünde arzuhalciye rastlanan adliyelere ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Aşağıda Tablo 4'te gösterilen yazıların içeriği ise vatandaşın adliyelerde yaşayabileceği erişim sorununun bir başka göstergesi olarak düşünülebilir. Bu bulguların da gösterdiği gibi, gözlem yapılmış adliyelerin birçoğunda asansör bulunmamaktadır. Asansör bulunan adliyelerin bazılarında ise asansörlerde personelin veya hâkim, savcı ve avukatların kullanabileceğine ilişkin yazılar görülmüştür. Bir adliyede ise asansörü sadece yaşlı ve engelli vatandaşlar kullanabilmektedir. Tuvalet kullanımında ise bunu personele hasretme eğilimi asansörlere göre daha fazla gözlenmektedir. Bazı adliyelerde tuvaletlerin kilitli ve vatandaşın kullanımına kapalı olduğu gözlenmiş, bazılarında ise tuvaletlerin kapısında personele ya da hâkim-savcılara ait olduğu şeklinde ibareler görülmüştür. Bazı adliyelerde ise tuvaletlerin vatandaşa açık ama ücretli veya ücretsiz ama tek bir katta veya sadece anahtarla girilir tarzda olduğu gözlenmiştir. Bir adliyede, tuvaletin kapısında sadece personelin kullanabileceğine ilişkin bir yazı olmasına rağmen, herkes tuvaleti kullanabilirken, bazılarında tuvaletleri gösteren levhaların olmamasının erişim açısından sorun teşkil ettiği düşünülebilir.

Bu bulgular ışığında, adliyeye giden bir vatandaşın ihtiyaçlarının yeterince düşünülmemiş olduğu ya da vatandaşın erişimini iyileştirme kaygısının güdülmediği sonucuna varılabilir. Oysa mahkemelerin kullanıcıları öncelikle vatandaşlardır. Kullanıcı kolaylığını ön plana almayan bu anlayış, Gaziosmanpaşa adliyesinde bir mahkemenin vatandaşlardan duruşma zaptı almak için A4 kâğıdı getirmelerini istemesine değin varmıştır ("A4 kâğıdı getirmeyene suret verilmez").

Tablo 4. Adliyelerin tuvaletlerinde ve asansörlerinde rastlanan yazılar

Adliye	Asansör kullanımı ve asansör üstündeki yazı	Tuvaletlere erişim
Bağcılar	Asansör var ve üzerinde herhangi bir yazı yazmıyor	Kilitli değil ve vatandaşa açık ama üstünde "Personele mahsustur", "bayan personele aittir", "arızalıdır" gibi yazılar var
Bakırköy Hukuk	Asansör yok	Vatandaşa açık ama ücretli, kapılarda ücreti yazıyor
Bakırköy Ceza	Asansör yok	Vatandaşa açık ama ücretli, kapılarda ücreti yazıyor
Eyüp	Asansör yok	Tuvaletler kilitli ve vatandaşa kapalı, üstünde "Hâkimlere aittir", "bayan personele aittir" yazıyor
Gaziosmanpaşa	Asansörü sadece yaşlı ve engelli vatandaşlar kullanabiliyor	Binanın tuvaletleri kilitli duruyor. Kapı kulpları çıkarılmış olduğundan tuvaletlere sadece anahtarla giriliyor. Kapı zorlandığında, bir polis memuru tuvalete sivillerin giremeyeceğini söylüyor
Kadıköy Sulh Hukuk	Asansörü vatandaşlar kullanabiliyor	Sadece giriş katındaki tuvalet vatandaşa açık, diğerlerinde "personele aittir" yazıyor
Kadıköy Asliye Hukuk	Asansörü vatandaşlar kullanabiliyor	Tuvaletler vatandaşın kullanımına açık, kapıları kilitli değil. Kapılarda bir şey yazmıyor
Kadıköy Ceza A Blok	Asansör yok	Tuvaletlerin bazıları kilitli ve kapısında "Personele aittir", "Hâkim-Savcılara aittir" yazıyor, bazıları vatandaşın kullanımına açık
Kadıköy Ceza B Blok	Asansörü vatandaşlar kullanabiliyor	Tuvaletlerin bazıları kilitli ve kapısında "Personele aittir" yazıyor, bazıları vatandaşın kullanımına açık
Küçükçekmece	Asansörü vatandaşlar kullanabiliyor	Tuvaletler kilitli ve vatandaşa kapalı, kapısında "Personele aittir" yazıyor
Şişli	Asansörü vatandaşlar kullanabiliyor. Ancak asansörün kapısında "öncelikle hâkim, savcı ve avukatlara aittir" yazıyor	Tuvaletler kilitli değil, vatandaşın kullanımına açık
Sultanbeyli	Asansör vatandaşların kullanımına açık	Tuvaletler kilitli değil ve vatandaşa açık. Kapılarında yazı yok
Üsküdar Sulh Hukuk	Asansör yok	Tuvaletler kilitli değil ve vatandaşa açık ancak kapısında "WC" yazmıyor. Dışarıdan tuvalet olduğu anlaşılmıyor
Üsküdar Asliye Hukuk	Asansör yok	Sadece ilk kattaki tuvaletler vatandaşın kullanımına açık, diğerleri kilitli ve vatandaşa kapalı. Kapılarda "WC" ve "Personele aittir", "Hâkim ve Savcılara aittir" yazıyor
Üsküdar Ceza	Adliyede iki asansör var, bunların birini vatandaşlar kullanabiliyor; diğerinde ise "Personele aittir" yazıyor	Tuvaletler vatandaşın kullanımına açık. Personelin ayrı anahtarla girilen ayrı tuvaleti bulunuyor
Adalar	Asansör yok	Tuvaletler kilitli değil, vatandaşların kullanımına açık, ancak kapısında "personel harici girilmez" yazıyor. Buna rağmen, herkes girebiliyor. Ayrıca adliyenin bulunduğu katta da bir tuvalet var ama tuvalet olduğunu gösteren hiçbir işaret yok, kapısı kilitli. Anahtar bir kişide duruyor, o kişi de istediğine kapıyı açıyor, istemediğine "arızalı" diyor.

Günlük Duruşma Sayıları

Mahkemeler her ziyaret için günlük duruşma sayıları, bu duruşmalara saat kaçta başladıkları ve gecikmeler bakımından incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, İstanbul mahkemelerinde günlük medyan duruşma sayısı 29'dur.

- Mahkemelerin %25'inde günde ortalama 23 adet;
- Mahkemelerin %25'inde günde ortalama 28 adet;
- Mahkemelerin %25'inde günde ortalama 37 adet duruşma yapılmaktadır.
- Kalan mahkemelerde ise günde ortalama 37'den fazla duruşma yapıldığı tespit edilmiştir.

Diğer yandan, duruşma sayısı adliyeden adliyeye büyük farklar gösterdiği gibi aynı adliye içinde bir mahkemeden diğerine de büyük fark göstermektedir. Aşağıda Tablo 5 bu sonuçlara dairdir:

Tablo 5. Gözlem yapılan adliyelere göre duruşma sayıları

Adliye	Medyan	Asgari	Azami
Adalar	12	10	24
Sultanbeyli	26	10	43
Üsküdar	27	13	35
Şişli	28	2	51
Bakırköy	28,5	16	49
Bağcılar	29	17	56
Eyüp	30,5	17	56
Gaziosmanpaşa	34	27	44
Kadıköy	34,5	19	100
Küçükçekmece	41	27	77

Tablo 5 uyarınca medyan değer olarak en fazla duruşma sayısına sahip adliye Küçükçekmece, en az duruşma sayısı olan adliye ise Adalar'dır. Küçükçekmece'den hemen sonra gelen Kadıköy ve Gaziosmanpaşa'ya rağmen Küçükçekmece yine de açık farkla öndedir. Ancak mahkeme bazlı bakıldığı zaman, en fazla duruşma sayısının Kadıköy adliyesindeki mahkemelerden birinde olduğu görülmektedir.

İnceleme yapılan mahkemeler, mahkeme türüne göre incelendiğinde ise, en çok duruşma adedinin medyan olarak sulh hukuk mahkemelerinde olduğu görülmüştür. Sonuçlar Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. Mahkeme türüne göre duruşma sayıları

Mahkeme Tipi	Medyan Duruşma Sayısı	Asgari Duruşma Sayısı	Azami Duruşma Sayısı
Ağır Ceza	21,5	16	35
Asliye Hukuk	27	13	57
Sulh Ceza	28,5	12	100
Asliye Ceza	29	2	77
Sulh Hukuk	41,5	10	54

Duruşma Aralıkları

Günlük duruşma sayılarının 30'a yaklaşması, mahkemelerin bu yükle başa çıkmak için iyi bir zaman yönetimine başvurmasını gerektirmektedir. Bu nedenle gözlemlerde duruşmaların saatleri belirlenirken nasıl bir zaman dilimlemesinin kullanıldığı özellikle incelenmiştir. Örneğin, mahkemelerin duruşmalarının tümünü tek bir saate mi verdikleri yoksa beş ya da otuz dakikalık aralıklarla mı duruşma saatlerini ayarladıklarına bakılmıştır. Bunun önemini açıklamak gerekirse, bir mahkeme 29 duruşmasının tümünü de sabah 9:30'a veriyorsa, o zaman 22'nci sırada olan duruşma taraflarının, avukatlarının, tanıklarının uzun süre bekleyeceği açıktır. Araştırma bulguları, mahkemelerin %43'ünün duruşmalarını beş veya daha az zaman dilimine verdiğini, mahkemelerin %57'sinin ise duruşmalarını 6 veya daha fazla zaman dilimine yayarak verdiğini göstermektedir.

Duruşma aralıklarının belirlenmesinde görülen bu farklılıklar, mahkeme pratiklerinde bu konuya ilişkin standart bir uygulama olmadığını, bunun daha çok adliyenin yerel kültürü ve uygulamasına bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Örneğin, mahkemelerin tüm duruşmalarını 0-5 zaman diliminde verdiği tek adliye Küçükçekmece olmuştur. Dolayısıyla bu adliyede mahkemelerin duruşma yükleri en yoğun olmasına rağmen, en kötü zaman kullanımına sahip oldukları düşünülebilir. İşin ilginç yanı, bu adliyenin yeni yapılmış, temiz ve ferah, kısaca her zaman adliyelerle ilgili çalışma koşullarının ne denli kötü olduğuna dair yakınmaları yansıtmayan bir adliye olmasıdır.

Tablo 7. Adliyeye göre duruşma zamanı dilimleri

Adliye	1-5 Dilim (% olarak)	6'dan fazla (% olarak)
Adalar	0	100
Eyüp	20	80
Kadıköy	25	75
Bakırköy	27,8	72,2
Bağcılar	33,3	66,7
Üsküdar	37,5	62,5
Sultanbeyli	40	60
Gaziosmanpaşa	60	40
Şişli	66,7	33,3
Küçükçekmece	100	0

Duruşmaları mümkün olduğunca fazla zaman dilimine yaymaya çalışan ve böylece zamanı daha iyi kullanmaya çalışan adliyeler ise duruşma sayıları yine en fazla adliyelerden olan Eyüp, Kadıköy, Bakırköy gibi adliyeler olmuştur.

Duruşmalarda az zaman aralığına en çok meyleden mahkemeler Küçükçekmece'den sonra Şişli, Gaziosmanpaşa ve Sultanbeyli adliyelerindeki mahkemeler olmuştur. Diğer taraftan, mahkeme türleri arasında duruşma saatlerinin veriliş şekli açısından bir değerlendirme yapıldığında, ağır ceza mahkemelerinin (belki de duruşmaları genellikle daha uzun sürdüğünden) tümünün duruşmalarını 6 ve daha fazla sayıdaki aralıklarda verdiği de görülmüştür. Bu durum, mahkeme türüne göre duruşma saati verme uygulaması bulunduğunun bir göstergesi olabilir. Bunun dışındaki diğer ceza mahkemelerinin ve asliye hukuk mahkemelerinin %50'den azının duruşmalarını beş ve daha az duruşma aralığına yaydığı görülmüştür. Ancak durum sulh hukuk mahkemeleri açısından tam tersidir. Bir başka deyişle, sulh hukuk mahkemelerinin %55'i duruşmalarını beş ve daha az, %45'i ise altıdan fazla aralıkta vermektedir. Durum aşağıda Tablo 8'de görüldüğü gibidir:

Tablo 8. Mahkeme türüne göre duruşma zamanı dilimleri

Mahkeme Türü	1-5 Dilim (% olarak)	6'dan fazla (% olarak)
Ağır ceza	0	100
Sulh ceza	42,9	57,1
Asliye ceza	44,7	55,3
Asliye hukuk	46,9	53,1
Sulh hukuk	55	45

Mahkemelerin, o gün yapılacak olan duruşmaları duruşma salonu kapısına astıkları listeler yoluyla aleni kıldıkları görülmüştür. Bu listelerin neredeyse tümünün o duruşma gününe ait olduğu gözlenmiştir. Bu listelere göre, duruşmaların %55,6'sı 9:30'da, %23,3'ü ise 9:00'da başlamaktadır. %4 duruşma 9:15'te ve kalan %4 de saat 10:00'da başlamaktadır.

Gecikmeler

Mahkemelerin aynı saate birden fazla duruşma verme pratiği göz önünde bulundurulduğunda, gecikmeleri ölçme şeklini belirlemek zorlu bir çabayı gerektirmiştir. Sonuçta, en anlamlı yolun duruşma listelerindeki saatlere bakmak olacağına karar verilmiştir. Kuşkusuz, gecikmeler konusunda en isabetli değerlendirme, bir mahkemede o gün yapılacak olan tüm duruşmaların saat kaçta başladığını mahkeme salonunda teker teker not ederek yapılabilirdi.

Sonuç olarak gecikmeler üç ayrı saate göre değerlendirme yapılarak incelenmiştir. Öncelikle duruşmaların, duruşma listesinde başlama saati olarak gösterilen saatte başlayıp başlamadığı gözlenmiştir. Daha sonra ise, saat 10:00 ve 11:00 itibarı ile yapılan duruşmaların, duruşma listesinde kaçta yapılmak üzere planlanmış olduğuna bakılmıştır. Duruşmaların genelde zamanında başlamamış olduğu göz önünde bulundurularak, ikinci aşamada gecikmelerin ileriki saatlerde sebep olduğu sarkmalar incelenmiştir. Buna göre saat 10:00 ve saat 11:00 itibarıyla mahkemelerde nasıl bir gecikme olduğuna bakılmıştır.

Sonuçlar duruşmaların:

- %27,4'ünün listede yazan saatte (ve %5'i erken) başlarken,
- %67,6'sının zamanında başlamadığını göstermiştir.

Adliyeye göre incelendiğinde ise:

- Gaziosmanpaşa adliyesinde duruşmaların erken bile başladığı görülürken,
- Küçükçekmece ve Adalar adliyelerinin duruşmalara en geç başlayan adliyeler olduğu görülmüştür.

Gözlem yapılan adliyelerde duruşmalara başlamadaki medyan gecikme 5 dakika olarak tespit edilmiştir. Bunun da ötesinde, iki adliyede gözlem yapılan mahkemelerin hiçbirinin duruşmalara zamanında başlamadığı da görülmüştür (Tablo 9'da görüldüğü gibi Küçükçekmece adliyesinde incelenen duruşmalarda asgari gecikme 10 dakika, Adalar adliyesindeki duruşmalarda ise 3 dakika olarak saptanmıştır). Diğer yandan, gecikmelerin uzunluğu bakımından değerlendirildiğinde, azami gecikmenin en az olduğu adliye Sultanbeyli adliyesidir. En uzun gecikme ise Gaziosmanpaşa ve Adalar adliyelerinde meydana gelmiştir. Tablo 9'daki sonuçlar adliyeye göre duruşmalara başlamadaki gecikmeleri göstermektedir ("0" erken ya da zamanında başlayan duruşmaları göstermektedir).

Tablo 9. Duruşmaların başlama saati üzerinden adliyeye göre asgari, azami ve medyan gecikme

Adliye	Medyan (dakika)	Asgari (dakika)	Azami (dakika)
Gaziosmanpaşa	0	0	115
Sultanbeyli	1,5	0	5
Kadıköy	4	0	40
Üsküdar	5	0	15
Eyüp	5	0	55
Bakırköy	5	0	22
Şişli	7,5	0	70
Bağcılar	12,5	0	25
Küçükçekmece	17	10	45
Adalar	17	3	94
Adliyelerin tümü	5	0	115

Mahkeme türü olarak bakıldığında, duruşmalara en geç başlayan mahkemelerin asliye ceza mahkemeleri olduğu saptanmıştır. Asliye ceza mahkemeleri aynı zamanda, gecikmenin uzunluğunun da en fazla olduğu mahkemelerdir. Asliye hukuk mahkemelerinde, sulh ceza ve sulh hukuk mahkemelerinde ise aynı derecede gecikmeler yaşanmaktadır. Duruşmalara başlamada en az gecikme ise ağır ceza mahkemelerinde meydana gelmektedir.

Duruşma Saatlerindeki Sarkmalar

Saat 10:00 itibarıyla gecikmeler

Gecikmelerin daha sonra ne gibi sarkmalar oluşturduğuna bakıldığında ise saat 10:00'da görülen duruşmaların,

- %10'unun başlamaları gereken saatten (listede yazılı saatten) erken;
- %14,5'inin zamanında;
- %65,5'inin ise başlamaları gereken saatten geç başladıkları gözlenmiştir.

Bu gecikmelerin %92,8'i 30 dakikadan, %55,4'ü ise 20 dakikadan azdır. Bu durumda, duruşmaların %37'sinde 20-30 dakika arasında bir gecikme yaşanmaktadır. (Bir örnekle açıklamak gerekirse, mesela 9:00'da yapılması gereken duruşma 9:20'de veya 9:30'da yapılmaktadır). Mahkeme türü bakımından incelendiğinde saat 10:00 itibarıyla en çok gecikme yaşanan mahkemelerin sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemeleri olduğu görülmüştür.

Saat 10:00 itibarıyla yaşanan gecikmenin en uzun olduğu adliyeler Şişli ve Küçükçekmece adliyeleridir. Saat 10:00 itibarıyla bu adliyelerdeki medyan gecikme 30 dakikadır. Bu sonuçlar Tablo 10'da gösterilmektedir.

Tablo 10. Saat 10:00 itibariyla adliyeye göre medyan gecikme

Adliye	Medyan gecikme (dakika)
Gaziosmanpaşa	0
Sultanbeyli	5
Adalar	5
Üsküdar	20
Eyüp	20
Bakırköy	20
Kadıköy	23,5
Bağcılar	25
Şişli	30
Küçükçekmece	30
Adliyelerin tümü	20

Diğer taraftan, duruşma aralıklarını 1-5 arasındaki dilimlerde veren mahkemelerde saat 10:00 itibarıyla daha fazla gecikme yaşandığı saptanmıştır. Bu durum zaman dilimlerinin sayısı arttıkça, duruşmalarda yaşanan gecikmelerin azalacağını göstermektedir.

Tablo 11. Saat 10:00 itibariyla duruşma aralığına göre medyan gecikme

Duruşma aralığı	Medyan gecikme (dakika)
1-5	30
6'dan fazla	15
Toplam	20

Duruşma Saatlerindeki Sarkmalar

Saat 11:00 itibarıyla gecikmeler

Saat 11:00'e gelindiğinde ise duruşmaların:

- %5,5'inin erken;
- %8,8'inin zamanında;
- %85,7'sinin ise geç başladığı gözlenmiştir.

Burada, gecikmelerin katlanarak artan etkisi çok net biçimde görülmektedir. Saat 10:00'da %66 olan gecikme oranı, saat 11:00'de %86'ya çıkmıştır. Saat 10:00 itibarıyla 20 dakika olan medyan gecikme süresi, saat 11:00'de 30 dakika olmuştur. Saat 11:00 itibarıyla duruşmaların %72,5'inde gecikmeler 45 dakika ve daha azdır. Duruşmaların %17'sinde ise bir saatlik gecikmeler yaşanmaktadır. Oysa saat 10:00'da gecikmelerin %92,8'i 30 dakikadan, %55,4'ü ise 20 dakikadan azdı.

Dolayısıyla zaman ilerledikçe, hem gecikme yaşanan duruşma sayısı artmakta hem de yaşanan gecikmeler daha uzun olmaktadır. Gecikmelerin katlanarak artması sonucunda duruşma saati daha geç olan vatandaşların daha fazla beklemek zorunda kaldıkları görülmektedir.

Öte yandan saat 11:00 itibarıyla tüm adliyelerde benzer uzunlukta bir medyan gecikme süresi yaşanmaktadır. Adliyelerin tümünde medyan gecikme 30 dakikadır ancak en uzun medyan değerler 47,5 ve 45 dakika ile Kadıköy ve Küçükçekmece adliyelerine aittir.

Tablo 12. Saat 11:00 itibariyla adliyeye göre medyan gecikme

Adliye	Medyan gecikme (dakika)
Adalar	20
Şişli	25
Sultanbeyli	25
Gaziosmanpaşa	27,5
Üsküdar	30
Bakırköy	30
Bağcılar	35
Eyüp	40
Küçükçekmece	45
Kadıköy	47,5
Adliyelerin tümü	30

Mahkeme türü açısından ise bu saat itibarıyla en büyük gecikme ağır ceza ve asliye hukuk mahkemelerindedir.

Tablo 13. Saat 11:00 itibariyla duruşma aralığına göre medyan gecikme

Duruşma aralığı	Medyan gecikme (dakika)
1-5	30
6'dan fazla	30
Toplam	30

Adliyeler vatandaşa hizmet etmekten çok uzaktır.

Adliye Gözlemleri sonucunda vatandaşın adliyeye gittiğinde kendisini pek de rahat hissetmeyeceği ortaya çıkmıştır. Zira vatandaş daha en baştan genelde bakımlı olmayan, tozlu camlara sahip bir adliyeye girmektedir. İçeri girdiğinde ise karanlık ve kalabalık olan adliyede kendisine yol gösterecek bir bilgi bankosu bile olmadığını, ancak kendisine ne yapması ve ne yapmaması gerektiğini söyleyen çeşitli uyarıların karşısına çıktığını görmektedir.

Soru sorması durumunda bile kendisine orasının danışma yeri olmadığını hatırlatan bir başka uyarı ile engellenebilmektedir. Vatandaş adliye binası içinde bir kattan diğerine gitmek istediğinde ise bazen olmaması nedeniyle asansörü kullanamamakta bazen de asansörü kullanamayacağına dair yazılarla karşılaşabilmektedir. Bu durum tuvalet kullanımı açısından da geçerlidir. Ortamın elverişsizliği, engelli vatandaşlar için özellikle endişe vericidir çünkü gözlem yapılan on adliyenin hiçbirinde engelli vatandaşlar için önlem alınmadığı görülmüştür.

Diğer yandan, uzun bekleme sürelerine rağmen gözlem yapılan adliyelerin hiçbirinde vatandaşın oturacağı bir bekleme salonu da yoktur. Bu nedenle beklemenin ayakta olacağı açıktır.

Adliyeler hukukçulara ait kurumlarmış izlenimi vermektedir. Bu durum vatandaşı hukuk sisteminin dışında gören bir anlayışa işaret etmektedir.

Bu bağlamda, adliyeden içeri giren vatandaş kimi zaman güvenlikten geçmekte kimi zaman geçmemektedir çünkü adliyelerde güvenlik konusunda standart bir uygulama yoktur. Hatta vatandaş bazen bazı kişilerin güvenlikten geçtiğini bazılarının geçmediğini de görebilir. Kimi zaman geçmeyenlerin hâkim, savcı ya da avukat olduğunu anlayınca vatandaş kendisinin "şüphe altında" olduğunu hissedebilecektir.

Bu durum da adliyelerde sistemin, iç mekân tefrişinin ve her tür hizmetin "vatandaş odaklı" olarak düşünülmemiş olduğunu açıkça göstermektedir. Gerçekten de vatandaş odaklı olmayan hizmet anlayışı adliyelerin her yerinde ortaya çıkmaktadır. Vatandaşı arka plana iten anlayış kimi zaman asansör ve tuvalet gibi lojistik noktalara da sirayet etmiştir. Zaman zaman bu anlayışın, vatandaşla hukukçular arasına bir hat çekmiş olduğu da düşünülebilir.

Bu durumun gerisinde, adliyeleri hukukçulara ait ve hatta onların tekelinde, vatandaşı ise faaliyet onsuz yapılamayacağından kerhen bir ayrıntı ama aslında yabancı olarak gören bir anlayışın yattığını düşünmek mümkündür. Oysa bir hizmeti alan kişinin memnuniyeti o hizmetin değerlendirilmesinde temel ölçüttür. Sistemin hizmeti alan kişiye ve o kişinin ihtiyaçlarına odaklanması gerekir. Mahkemede dava açmak vatandaşların dilekçe vermek gibi tek ve basit bir hareketleriyle devletin güç tekelini kullanma yetkisini arkasına aldığı çok ciddi bir siyasi katılımı ve vatandaşlık hakkı kullanımını ifade eder. Ancak yukarıdaki bulgular göstermektedir ki, henüz hukukun esasıyla karşı karşıya bile olamayan vatandaş, daha adliyenin kapısında kendisine uzak duran, onun ihtiyaçlarını dikkate almayan ve kendisini adeta yabancılaştıran bir kuruma adım atmaktadır.

Adliyelerin vatandaşa hizmet etmekten uzak olma hali salt fiziksel koşulların yetersizliğinin bir sonucu olmayabilir.

Bu durum daha ziyade yerleşmiş bir anlayışa işaret ediyor gibi görünmektedir zira yeni yapılan adliye binalarının da vatandaş açısından kullanım kolaylığı sağlayan mekânlar olduğunu söylemek bir hayli zordur. Örneğin, yeni yapılan adliye binalarında da engelli vatandaşlar için özel önlemler alınmadığı ve vatandaş ile adliye çalışanları arasında bazı mekânlarda erişim farklılıklarının hala geçerli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda yeni Bakırköy adliyesi örnek olarak akla gelmektedir. Adliyenin girişinde yer alan polislerin oturduğu yerde "burası danışma değildir" yazmaktadır. Adliye bloklara ayrılacak denli büyüktür ancak kapıların oda numaraları her zaman belirli bir sırayı takip etmemektedir. Burada vatandaş odaklı düşünmeyen, vatandaşı adalet hizmetinin esas unsuru olarak algılamayan bir kurumsal anlayışın hâkim olduğu iddia edilebilir. Dolayısıyla, bu anlayış değişmedikçe söz konusu yaklaşımın yeni adliye binalarında da devam edeceği düşünülebilir.

"Eğitim-öğretim" olarak nitelenebilecek tepeden bakan bir tavır da adliyede hangi sesle konuşulması gerektiğinden, cep telefonlarının kapanmasına, yerlerin nasıl tutulacağına kadar birçok uyarı yoluyla vatandaşlara nasıl davranmaları gerektiğini "öğretmektedir". Bu tavrın vatandaş-mahkeme arasında kurulacak güven ilişkisinin temeli olamayacağı açıktır.

Mahkemelerin ciddi bir zaman kullanımı sorunu vardır. Bu sorun da vatandaşın adliyede belirsiz sürelerce, uygunsuz koşullarda beklemesine yol açmaktadır.

Mahkemeler yoğun duruşma yüklerine rağmen, standart, test edilip etkisi sabitlenmiş bir zaman kullanımı yöntemine sahip değildir. Sonuçlar, adliyelerde zaman yönetimine, duruşma saatlerinin verilmesine, duruşma saatlerinin başlamasına dair yerel bir kültürün hâkim olduğunu ve bu şekilde her mahkemenin duruşma saatlerini, zaman aralıklarını kendisinin belirlediğini göstermektedir. Bu durum özellikle duruşmaların veriliş aralıkları açısından geçerlidir. Araştırma bulguları, mahkemelerin sadece %57'sinin duruşmalarını 6 veya daha fazla zaman dilimine ayırarak verdiğini göstermektedir. Bir mahkemede günlük medyan dosya sayısının 29 olduğu düşünülürse, 6 zaman dilimi, aynı saate ortalama 5 dosyaya duruşma verildiğini göstermektedir ki mahkemelerin %43'ünün duruşmalarını 5 veya daha az zaman dilimine verdikleri göz önünde bulundurulduğunda, aynı saate verilen dosya sayısı artacağından, vatandaşın uzun süreler bekleyeceği açıktır.

Tarafların çoğunlukla duruşmaları için belirtilen saatlerde mahkemede hazır bulundukları göz önünde tutulduğunda, mahkemelerin duruşma aralıklarını belirlerken aslında kendi zamanlarını yönettikleri söylenebilir. Ancak bu vatandaşın zamanının iyi kullanımı anlamına gelmemektedir. Hatırlanmalıdır ki, duruşma aralıkları fazla olduğu zaman dahi gecikmeler olmaktadır.

Diğer yandan, gözlemler sonucunda duruşmaların %67,6'sının zamanında başlamadığı sonucu da ortaya çıkmıştır. Zamanında başlamayan duruşmalar diğer duruşmalarda da sarkmalara neden olmakta ve bunun sonucunda ortalama olarak yarım saat, azami olarak ise neredeyse iki saati bile bulan gecikmeler yaşanmaktadır. Bu sayıların anlamı sadece mahkemelerde gecikme yaşandığı gerçeği değildir. Aynı zamanda çok fazla sayıda vatandaşın da mahkeme kapısında duruşma saatinin gelmesini beklediğini göstermektedir. Duruşmaların çalışma saatlerinde görüldüğü ve vatandaşların sık sık izin alamayacakları düşünülürse, bunlar gerçekten de kullanım kolaylığı sağlamayan unsurlardır. Bu durum, tanık olarak mahkemede bulanan kişiler için özellikle endişe veridir. Vatandaşların en çok "tanık" olarak mahkemede bulundukları düşünülecek olursa, bir vatandaşın kendisinin taraf olmadığı bir duruşma için işinden geri kalarak mahkemede bekletilmesi özellikle kaygı vericidir[5].

[5] Nitekim vatandaşların mahkemelere güvenini ölçen ve Adalet Gözet projesinin bir başka ayağını oluşturan Adalet Barometresi adlı anketin bulgularına göre, tanık olarak mahkemede bulunanların mahkemeye olan güveni mahkeme deneyiminden sonra azalmaktadır. Adalet Barometresi: Vatandaşların Mahkemeler Hakkındaki Görüşleri ve Değerlendirmeleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Şubat 2008.

Diğer taraftan gecikmelerin katlanarak arttığı da göz önünde bulundurulduğu zaman, geç saatlerde duruşması olan bir vatandaşın adliye koridorlarında beklerken hukuk sistemine ve adalete ilişkin çok da parlak olmayan bir görüntü ile karşılaşacağını söylemek mümkündür. Bu deneyimin, vatandaşın mahkemelere ilişkin görüşlerini olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülebilir. Nitekim mahkeme deneyimi olan vatandaşların mahkemeye olan güvenlerinin deneyimi olmayan vatandaşlara göre daha düşük olduğu saptanmıştır.[6] Bu durum, hukuk sistemi ve adalet konularında devletin vatandaş odaklı düşünerek daha etkin politika yapmasının gerekliliğini bir kere daha ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, sağlık sisteminde geliştirilen bekleme sürelerini indirmek, hastanın her hastaneye gidebilmesini sağlamak gibi politikaların benzerleri yargı sistemi için de düşünülmeli ve hayata geçirilmelidir.

Adalet Gözet projesi vatandaşı odağına oturttuğu için, burada bahsedilen sorunların özellikle vatandaş açısından değerlendirilmesi gerektiği noktası tekrar vurgulanmalıdır. Zira adliyelere ilişkin sorunlar Türkiye'de her daim dile getirilen sorunlardır. Ancak, bu sorunlar çoğu zaman adliye çalışanları üzerinden dile getirilmektedir. Adalet Gözet projesi, adaletin de sağlık gibi, eğitim gibi öncelikli olarak bir hizmet olarak algılanmasının ve vatandaşın da bu hizmetin bir numaralı kullanıcısı olduğunun anlaşılmasının önemini ortaya koymaya çalışmıştır.

Bu el kitabı İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından yürütülen, İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Açık Toplum Enstitüsü Türkiye Temsilciliği tarafından desteklenen" Adalet Gözet" projesi kapsamında hazırlanmıştır. Kitabın içeriğinin sorumluluğu tamamen yazarlara ait olup hiçbir suretle İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin, Açık Toplum Enstitüsü Türkiye Temsilciliği'nin görüşleri şeklinde yansıtılamaz.

[6] Adalet Barometresi: Vatandaşların Mahkemeler Hakkındaki Görüşleri ve Değerlendirmeleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Şubat 2008.

Adliye Gözlemleri;
İstanbul Mahkemeleri:
Fiziksel Koşullar, Duruşmalar ve Gecikmeler

Seda Kalem, Galma Jahic, İdil Elveriş

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

ISBN 978-605-399-036-6

Kapak ve Tasarım Kadir Abbas - Galma Jahic
Fotoğraf Ayata Hukuk Bürosu
1. Baskı, İstanbul, Mart 2008

© Bilgi İletişim Grubu Yayıncılık Müzik Yapım ve Haber Ajansı Ltd. Şti.

Yazışma Adresi: İnönü Caddesi, No: 28
Kuştepe Şişli 34387 İstanbul

www.bilgiyay.com
E-posta yayin@bilgiyay.com
Dağıtım dagitim@bilgiyay.com
Uygulama Maraton Dizgievi
Düzelti Seda Kalem

Baskı ve Cilt Sena Ofset Ambalaj ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok Kat 6 No: 4 NB 7-9-11
Topkapı İstanbul Tel: 0212 613 03 21 / Faks 0212 613 38 46

İstanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data
A catalog record for this book is available from the
İstanbul Bilgi University Library

Kalem, Seda.
Adliye Gözlemleri İstanbul Adliyeleri: Fiziksel Koşullar,
Duruşmalar ve Gecikmeler / Seda Kalem...[et. all.]
p. cm.

ISBN 978-605-399-036-6 (pbk.)

1. Law–Turkey. 2. Justice, Administration of–Turkey.
I.Elveriş, İdil. II. Jahic, Galma.

KKX4780.K35 A35 2008

Destekleyen Kurumlar

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ

AÇIK TOPLUM ENSTİTÜSÜ

ISBN 978-605-399-036-6